

УДК 392.51: 130.2

**ХРАНАТОП ЯК ПАКАЗЧЫК МЕЖАЎ САКРАЛІЗАЦЫІ
ДЛЯ СТРУКТУРНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ УКРАЇНСКІХ ВЯСЕЛЬНЫХ АБРАДАЎ**

*канд. філал. навук, дац. АА. КУХАРЭНКА
(Харкаўская дзяржаўная акадэмія культуры);
А.В. КУХАРЭНКА
(Студэнцкае этнаграфічнае таварыства, Мінск)*

Пашырэнне і згортванне рытуальнай сакралізацыі звязаныя са змяненнем часавых і прасторавых межаў (хранатопа), што прадугледжвае геаграфічнае перамяшчэнне абрадавых дзеянняў і ўдзельнікаў абрадаў у пэўныя дні або час сутак. У вясельным цыкле, ад абраду да абраду, адбываецца разгортванне сакралізацыі з далучэннем да яе ўсё большых тэрыторый і прымнажэннем колькасці ўдзельнікаў. Механізм сакралізацыі запускаяецца ў доме маладога (жаніха), але сакральны цэнтр узнікае ў двары дзяўчыны (нявесты), дзе і адбываюцца ўсе асноўныя дзеянні ажно да абраду прыезду нявесты ў двор жаніха. Разам з ёй перамяшчаецца сакральны цэнтр і адбываецца апошні этап трансфармацыі галоўных персанажаў у мужчыну і жанчыну. Гэтак жа ў канцы, перад выходам з абраду, межы сакралізацыі згортваюцца да сакральнага цэнтру і ў далейшым ліквідуюцца.

Ключавыя словы: сямейныя абрады, украінскае вяселле, структура-функцыянальны метад, сакралізацыя, хранатоп.

Уводзіны. Украінскія традыцыйныя абрады на працягу стагоддзяў у сваёй структуры захавалі першародны нацыянальны светапогляд, які адлюстроўвае спрадвечныя вераванні і ментальнасць украінскага народа. Пад “першародным нацыянальным светапоглядам” варта разумець протаславянскую, праўкраінскую ментальнасць ці калектыўную свядомасць народа (у дадзеным выпадку – украінскага). Даследаванне абраднасці, у прыватнасці сямейнага цыкла, дазваляе пашырыць існуючыя паняцці ўкраінскай культуры і паглыбіць веды аб тым, чым жылі продкі, што вызнавалі і да чаго імкнуліся. Структура-функцыянальны даследаванні традыцыйных вясельных абрадаў прадастаўляюць шырокую перспектыву для атрымання новых навуковых вынікаў. Вучэнне пра хранатоп з’яўляецца вядучым у структуралісцкай тэорыі [1, с. 382] і можа паспяхова выкарыстоўвацца для вывучэння традыцыйнай вясельнай абраднасці.

Да ўкраінскай вясельнай абраднасці ў сваіх даследаваннях звярталіся В. Балужок, А. Борак, І. Ігнаценка, Г. Кабакова, А. Кісь, С. Лашчанка, М. Маерчык, Н. Пушкарва. Структурныя метады даследавання абраднасці выкарыстоўвалі А. Байбурын, К. Леві-Строс, В. Пропп, В. Тапароў, Б. Успенскі. Вясельныя абрады досыць добра вывучаныя ў галіне этналагічных даследаванняў, але культуралагічныя студыі з пункту гледжання структура-функцыянальнага аналізу маюць значныя перспектывы. Стварэнне структуры дазваляе нашмат шырэй разгледзець сувязі паміж асобнымі абрадамі цыклу, параўнаць вяселле з іншымі сямейнымі і каляндарнымі абрадамі. Гэты артыкул з’яўляецца своеасаблівым працягам папярэдніх публікацый, прысвечаных структуры цыкла вясельных абрадаў і яго даследаванню [2, с. 82–87; 3, с. 36–49; 4, с. 5–18].

Мэта артыкула – вызначыць ролю і месца хранатопа ва ўкраінскай вясельнай абраднасці, разгледзець межы сакралізацыі і іх залежнасць ад храналагічных і тапаграфічных паказчыкаў правядзення таго ці іншага абраду вясельнага цыкла.

Асноўная частка. Хранатопам у навуковай тэрміналогіі называюць заканамерную сувязь прасторава-часавых каардынат, спалучэнне часавых і прасторавых рамак [5, с. 347]. Адносна абрадавых дзеянняў змена хранатопа прадугледжвае геаграфічнае перамяшчэнне ў залежнасці ад пэўных этапаў правядзення абраду ў пэўныя дні, ці ў пэўныя часткі дня – раніца, апоўдні, вечар, ноч і г.д. Сакралізацыя – прадукт узаемадзеяння двух светаў – рэальнага і таёмнага. Такое ўзаемадзеянне магчыма ў межах абраду і ніякім іншым чынам немагчымае ў будзёным жыцці. Дынаміка сакралізацыі нарастае на пачатку абраду і спадае ў яго канцы. Гэты працэс адбываецца на разгортванні і згортванні хранатопа.

Пачынаючы з храналогіі, варта заўважыць, што пралог да вясельных падзей, як складовая частка вялікага абрадавага цыкла, не з’яўляецца пастаянным у часавым вымярэнні адносна бліжэйшага да яго абраду сватання. Нарада хлопца з бацькамі адносна патэнцыйнай жонкі магла адбывацца як за месяц, два і нават год, так і за некалькі дзён да часу засылання сватоў; таму пазначым пралог пэўным пунктам перад сватаўствам без указання на час ажыццяўлення.

У любым выпадку, незалежна ад паказанай храналагічнай розніцы, менавіта ў пралогу адбываецца зараджэнне сакральных дзеянняў, якія набываюць паўнаватрасную сілу толькі пасля першай змены статусу галоўных герояў: хлопец ператвараецца ў жаніха, а яго выбранніца – ў нявесту. Магчымым гэта

становіцца толькі пасля таго, як апошня, пагаджаючыся выйці замуж за таго, хто сватаецца, падае сватам ручнікі, а выбранніка абвязвае хусткай. Гэта кульмінацыйны момант абраду, які адбываецца выключна для таго, каб здзейсніць пераход да наступных сацыяльных статусаў – жаніха і нявесты. Сватанне, як правіла, праводзілі ўвечары пэўнага дня, як ужо адзначылі, без усялякай часовай прывязкі да пралогу. Абрад сватання не даваў выразнага адказу на тое, як далей будуць развівацца падзеі, а разам з імі і працэс сакралізацыі.

Гэта становіцца зразумелым толькі ў выніку правядзення наступнага абраду, які ідзе следам за сватаннем, – заручыны, што праводзіліся ў той жа вечар пасля сватаўства, або таксама ўвечары, але ў бліжэйшыя пасля сватання дні. Кульмінацыя заручын павінна была вызначыць неабходную ўмову для функцыянавання вялікага абрадавага цыкла, яго адпраўную кропку, а менавіта – прадстаўленне ручнікоў і хусткі. Разгортванне абрадавых дзеянняў становіцца магчымым толькі пасля таго, як неабходная працэдура выкананая і пераход адбыўся. Не згаджаецца дзяўчына на прапанову, не падае ручнікоў, адмаўляецца ісці замуж за хлопца – абрад у такім выпадку прыпыняецца, пераход не адбываецца, персанажы вяртаюцца на зыходныя пазіцыі: дзяўчына застаецца ў сваім статусе і далей чакае сватоў, з хлопцам адбываецца тое ж, і ён можа сватацца да любой іншай выбранніцы. Гэта ці не адзіная падстава для таго, каб разгортванне сакральных дзеянняў спынілася і не знайшло свайго працягу, паколькі такая працэдура здольная адбывацца толькі ў рамках абраду і ніякім чынам за яго межамі.

Першы пераход да новага статусу жаніха і нявесты падзяляе давясельны цыкл абрадаў на два этапы, у выніку чаго першы этап уключае пралог, сватанне і заручыны, другі – “агледзіны”, “тарочыны”, “бгання” (гатаванне з цеста) каравая і “гільце” (дзявочнік). Чым далей адбываецца разгортванне абрадавых дзеянняў, тым больш пэўнымі становяцца храналагічныя межы. Дзеянне ўжо не расцягваецца ў часе, а ўсё больш і больш сціскаецца, пакуль не пераходзіць да аднаго нядзельнага дня – дня вясельля. Падчас выканання давясельнага цыклу абрадаў яшчэ дазваляецца пэўнае ігнараванне жорсткіх часовых абмежаванняў. Так “агледзіны”, калі члены сям’і і нявесты ідуць на двор жаніха, праходзяць у кароткі час пасля змовін, аднак выразна пэўнага моманту правядзення абраду не існуе. Затое “тарочыны” ўжо павінны праходзіць на вясельным тыдні з панядзелка па пятніцу. “Бгання” (гатаванне з цеста) каравая, шышак і галінак – перадапошні абрад давясельнага цыкла і апошні, што мае храналагічную памылку, паколькі мог праводзіцца як у пятніцу, так і ў суботу. Толькі “гільце” (дзявочнік) – адзіны з усяго цыклу абрад, выразна замацаваны за суботнім вечарам напярэдадні дня вясельля.

Названыя моманты сведчаць не толькі пра шлях ад адноснай свабоды выбару часу правядзення абрадаў да жорсткага храналагічнага замацавання за пэўнымі днямі, але і аб паскарэнні пераходу ад аднаго абраду да іншага. Такая заўвага наводзіць на думку, што гэтыя два напрамкі звязаны паміж сабой. Можна сцвярджаць, што з паскарэннем сакральных абаротаў дзея, якая дагэтуль мела свабодны выбар часу, становіцца цвёрда замацаванай за днямі і нават гадзінамі, пачынаючы з малога вясельнага цыклу.

Гіпотэза пацвярджаецца вясельным цыклам абрадаў, што працягваецца з раніцы да позняй ночы нядзелі. Названы цыкл утвараюць пяць абрадаў – “вянчанне”, “выкуп нявесты”, “распусканне касы”, прыезд жонкі і “камора”; як было выяўлена ў папярэднім падраздзеле, да гэтага варта дадаць пралог вясельных дзеянняў. Усе пазначаныя абрадавыя дзеі адбываюцца ў нядзелю, на працягу аднаго дня: пралог – раніцай, вянчанне – паміж раніцай і абедам, выкуп нявесты – апоўдні, “распусканне касы” – пасля абеду, прыезд у дом мужчыны – увечары, “камора” – увечары і ўначы.

Па сваім значэнні пералічаныя абрады з’яўляюцца асноватворнымі ва ўсім вялікім цыкле і пераўзыходзяць усе іншыя па ўзроўні сакралізацыі. Кульмінацыя асноўнага абраду вясельнага цыкла – “камора”, дзе адбываецца пераход галоўных герояў у статус мужчыны і жанчыны, адначасова з’яўляецца кульмінацыйным момантам усяго вясельнага цыкла. Такім чынам, тое, што павінна адбывацца пасля гэтага, пачне шлях да дэсакралізацыі, згортвання сакральных дзей, выхаду з абраду і вяртання да штодзённага. Менавіта такая задача ставіцца перад паслявясельным цыклам абрадаў, замацаваным за панядзелкам і аўторкам: дзень панядзелка ўдзельнікі абраду разам з гасцямі святкавалі на мужавым падворак, а ў аўторак гасцявалі ў бацькоў жонкі. Пры гэтым на панядзелак, уключаючы пралог паслявясельных дзей, прыходзяцца тры абрады – пралог, “прыданкі” і “перейма”, на аўторак толькі адзін – “перезва” (вясельны поезд). Гэтая сітуацыя таксама сведчыць аб дэсакралізацыі: чым бліжэй абрады дасягаюць фіналу, тым больш яўным становіцца згортванне і згасанне сакральнага дзеяння і вяртанне да штодзённага.

Да гэтага часу даследаваная толькі храналогія абрадавага цыкла, аднак паняцце хранатопа ўключае таксама прасторавую, геаграфічную характарыстыку. Неабходна сумясціць гэтыя два складнікі, каб убачыць, як напачатку сакральных дзеянняў да іх прыцягваецца ўсё большая частка прасторы, а ў фінале адбываецца звужэнне геаграфіі, і дзеянне лакалізуецца толькі ў пэўных кропках.

Вясельны абрадавы цыкл, які з’яўляецца сакральным, нягледзячы на сваю ярка выражаную цэласнасць, не можа выкарыстоўваць кантынмальны, або бесперапынны, хранатоп, таму абрады размеркаваны ў часе: ад некалькіх дзён да некалькіх тыдняў. Рытуальнае дзеянне цыкла грунтуецца на дыскрэтным хранатопа, а дакладней – на пункцірным сакральным хранатопа, падзеленым уварваннем рэальнага часу і прасторы.

Вясельнае дзеянне пачынаецца з перамоў хлопца з бацькамі, адбываецца ў іх уласным доме, што з'яўляецца адпраўной кропкай хранатопа, далей распаўсюджваецца на памяшканні дзяўчыны, прычым не толькі на час-прасторы, але і на людзей, бо да дзеяння далучаюцца новыя персанажы. Пашырэнне сакральнага хранатопа ажыццяўляецца з кожным эпизодам і абрадам. Калі маці з дачкой (сваячка ці свацця) ідуць ад дому хлопца да бацькоў дзяўчыны, на ўяўнай схеме абрадавай структуры гэта можна пазначыць “А – В”, дзе “А” – памяшканне хлопца, а “В” – памяшканне дзяўчыны. Калі перамоўшчыкам атрымоўваецца дасягнуць згоды, адбываецца далейшае пашырэнне хранатопа з прыцягненнем новых персанажаў з абодвух бакоў: дома сватоў (сваты) – дома суседзяў (суседзі), жыллі сяброў (дружкі) – жыллі дружок (дружкі), памяшкання каравайніц А (каравайніцы хлопца) – памяшкання каравайніц В (каравайніцы дзяўчыны). Напярэдадні абраду вяселля пашырэнне адбываецца за кошт склікання гасцей. Пры гэтым яны выразна рэгламентаваны і ніякім чынам не змешваюцца да заканчэння вясельнага цыкла абрадаў: адна група ўяўляе каманду жаніха, другая – нявесты [6, с. 62–89].

Пасля таго, як дзяўчына дала згоду на шлюб з хлопцам, хата яе бацькоў становіцца галоўным месцам далейшага дзеяння – сакральным цэнтрам. А паколькі сакральны цэнтр не можа заставацца пустым, там пастаянна хтосьці павінен знаходзіцца; нават тады, калі маладыя адпраўляюцца на вячанне ў царкву, у памяшканні застаецца маці нявесты – двайнік, які замяшчае галоўную дзеючую асобу. Хранатоп працягвае пашырацца, новыя персанажы надалей уцягваюцца ў рытуальныя дзеянні. Падчас “тарочин” і “гільце” (дзявочніка) далучаецца практычна ўсе сяло, а ў дзень вяселля – яшчэ і царква. Адбываецца працэс сакралізацыі рэальнага свету з дапамогай правядзення рытуалаў. Калі маладыя наведваюць царкву, там дзейнічаюць новыя персанажы – святар з клірам; падчас вясельных абрадаў да дзеяння далучаюцца вароты – сакральнае збудаванне ў сядзібе маладой, і камора ў гаспадарцы жаніха.

«Асваенне» новай прасторы для здзяйснення абраду адбываецца паступова і з пэўнай паслядоўнасцю. Да прыкладу, сядзібу дзяўчыны спачатку наведваюць старэйшыя; затым хлопец, падчас заручын, з сям'ёй і адным сябрам; далей, на “тарочины”, – з групай сяброў; а падчас вяселля – з усім вясельным поездам. Тое ж самае можна назіраць пры прыцягненні да сакральных дзеянняў памяшканняў сяброў, дружкаў, гасцей. Спачатку іх наведвае жаніх ці нявеста, а ў канцы абрадавага цыкла ўсе госці, пераапранутыя ў традыцыйныя персанажы, так званых “цыган”, ідуць да месцаў пражывання ўдзельнікаў абраду, каб пагарэзіць, нанесці пэўны шкоду (злавіць і забраць з сабой курыцу або пеўня). У той час (маюцца на ўвазе абрады панядзелка і аўторка, якія адносяцца да паслявясельнага абрадавага цыкла), паводзіны гасцей не падлягаюць строга рэгламентавацца, і госці перастаюць прадстаўляць адну з дзвюх каманд – маладога ці маладой. Пасля таго, як адбыўся апошні пераход галоўных дзеючых асоб у статусы мужчыны і жанчыны, госці таксама становяцца адзіным цэлым і больш не належаць да адной з рытуальных груп, ператвараючыся ў адну агульную каманду гасцей, якія ўдзельнічаюць у рытуалах паслявясельнага абрадавага цыкла. Такім чынам, выразна пазначаюцца моманты ўваходу ў абрад і выхаду з яго, пасля таго, як адбыўся пераход з аднаго сацыяльнага стану да іншага.

Калі з вялікага цыкла вясельных абрадаў прыбраць усё лішняе, што не датычыць вызначэння і змяненняў правядзення абрадавых дзеянняў, застаецца максімальна простая структура, якая патрабуе некаторых тлумачэнняў. Паколькі вялікі вясельны цыкл, улічваючы пралог, складаецца з 17 абрадаў, для іх абазначэння пакінем толькі парадкавыя нумары ад 1 да 17, захавоўваючы паслядоўнасць правядзення: 1–7 – давясельны цыкл абрадаў (пралог, “сватанне”, “заручыны”, “агледзіны”, “тарочины”, “бгання каравая”, “гільце” (дзявочнік); 8–13 – вясельны цыкл абрадаў (пралог, “вячанне”, “выкуп нявесты”, “распусканне касы”, “прыезд маладой”, “камора”); 14–17 – паслявясельны цыкл абрадаў (пралог, “прыданкі”, “перейма”, “перезва” (вясельны поезд)). Каб дакладна вызначыць асноўнае месца правядзення пэўнага абраду, варта звярнуць увагу, дзе менавіта адбываецца ключавы, то бок кульмінацыйны эпизод.

Да прыкладу, пралог давясельнага цыкла не абмяжоўваецца бацькоўскім падворкам дзяўчыны, паколькі яго дзеянне, як і дзеянне ўсяго вясельнага абрадавага комплексу, пачынаецца з памяшкання хлопца. Гаворка ідзе пра тое, што разгортванне сакралізацыі, заснаванае хлопцам і яго бацькамі (А), перамяшчаецца да новага сакральнага цэнтра, якім становіцца дом бацькоў дзяўчыны (В); менавіта тут адбываецца дасягненне згоды ў пралогу, а таксама абрады сватання і заручын, калі прадстаўнікі сям'і юнака прыходзяць да месца правядзення абрадаў.

Наступны абрад – “агледзіны” – дае нам адваротнае дзеянне: для яго правядзення ўжо сям'я дзяўчыны адпраўляецца ў дом будучых сватоў (В – А). Такія эпизоды, як гасцёўня і перамовы двух лагераў – з боку жаніха і нявесты – паўтараюцца з незвычайнай дакладнасцю. Названыя эпизоды, якія адбываюцца ў доме бацькоў маладога чалавека падчас агляду, з'яўляюцца адлюстраваннем падобных эпизодаў у структуры пралогу і эпизодаў у памяшканні дзяўчыны ў абрадзе заручын. Гэтак жа суадносяцца эпизоды прыходаў прадстаўнікоў аднаго лагера ў памяшканне прадстаўнікоў іншага: маці (сястра, свацця, сваячка) хлопца ідзе да бацькоў дзяўчыны (пралог) – хлопец з сябрам, сватамі, сям'ёй і музыкамі ідзе ў дом дзяўчыны (заручыны) – сямейства нявесты ідзе да бацькоў жаніха (агледзіны).

Галоўная ўмова разгортвання сакралізацыі заключаецца ў змене хранатопы: калі зараджэння адбываецца ў пункце А, то ў далейшым сакральны цэнтр перамяшчаецца ў іншае месца – пункт В (памяшканне бацькоў дзяўчыны). Гэтыя аб'екты, як і персанажы, якія ў іх знаходзяцца, з'яўляюцца антанімічнымі, проціпастаўленымі адзін аднаму, ўяўляюць сабой палярныя аспекты разгортвання працэсу сакралізацыі.

Хоць дом дзяўчыны і падчас наступных абрадаў застаецца цэнтрам сакралізацыі, абрады “торочины”, “бганья каравая” і часткова “гільце” (дзясвочнік) паказваюць, што памяшканне жаніха мае ўсе падставы разлічваць, што на пэўным этапе абрадавага дзеяння сакральны цэнтр перамесціцца сюды. Таму ў названых абрадах назіраецца такая з'ява, як люстраное паўтарэнне абрадаў у нявесты, дзе ў цяперашні час знаходзіцца сакральны цэнтр, і жаніха, куды ён пасля перамясціцца. Гаворка ідзе пра тое, што для “торочин” жаніх запрашае да сябе сяброўку, тое ж самае робіць нявеста – для правядзення абраду запрашае да сябе дружку; у адпаведнасці з запрашэннямі, дружкі ідуць да жаніха, а дружкі збіраюцца ля нявесты. У далейшым люстраны адбітак дзеянняў у абодвух аб'ектах спыняецца, паколькі каманда жаніха з дружкамі і музыкамі адпраўляюцца да нявесты, дзе ў гэты час знаходзіцца цэнтр сакралізацыі.

Абрад “бганья (гатавання з цеста) каравая верчів і шишок” наогул з пачатку і да канца адбываецца паралельна ў абодвух антанімічных пунктах, аднак галоўныя персанажы – жаніх і нявеста – удзелу ў ім не бяруць. Адзінае, што можа зрабіць нявеста, – запрасіць жанчын сваёй вёсцы быць каравайніцамі ў абрадзе “бганья”, хоць часцей такая місія выпадала бацькам ці сваякам нявесты; на паралельны абрад “бганья каравая” адбываецца ў двух месцах як адначасова, так і ў розны час дня ці нават у розныя дні. “Бганья (гатавання з цеста) каравая верчів і шишок” можа ажыццяўляцца як у пятніцу, так і суботу напярэдадні вясельнага дня [7, с. 214–248]. Варта адзначыць, што “бганья” з'яўляецца ня проста абрадам, яго мэтай складаецца не толькі ў ажыццяўленні вызначаных сакральных дзеянняў, але і ў атрыманні выніку ў выглядзе сакралізаваных прадметаў абрадавай выпечкі. Складанасць абраду ў тым, што ён аб'ядноўвае ў сабе працэс і вынік, паказвае на набліжэнне да асноўных абрадавых дзеянняў, якімі ў нядзельны дзень вяселля з'яўляюцца эпізоды, павінны ажыццявіць пераход галоўных дзеючых асоб – хлопца і дзяўчыны – спачатку ў стан маладога і маладой, а затым – мужчыны і жанчыны.

Наступны абрад – “гільце” або “дзясвочнік” – адбываецца ў сакральным цэнтры, хаце нявесты, але гэта тычыцца толькі асноўнага дзеяння. На яго пачатку дружкі і музыкі сыходзяцца ў памяшканне жаніха, туды ж нявеста адпраўляе паслоў з кашуляй для выбранніка, і толькі пасля гэтага жаніх з дружкамі і музыкамі ідуць у пункт В для здзяйснення абраду.

На нязначны прамежак часу дзеянне пераносіцца ў царкву, што сведчыць аб далейшым пашырэнні хранатопы. Спачатку ў царкву на ранішняю службу, разам з парафіянамі, ідуць жаніх і нявеста. Ноч перад вяселлем жаніх з дружкам знаходзіўся ў нявесты, але перад царквой ён і сябрук павінны вярнуцца дадому. У царкве, як культавым будынку, адбываецца сакрамэнт шлюбу – адно з сямі сакрамэнтаў праваслаўнай царквы. Для традыцыйнага вясельнага абраду такая сувязь з'яўляецца дастаткова познім напластаваннем, бо абрад вячання і пераход персанажаў у статусах жаніха і нявесты адбываецца па-за сакральным цэнтрам, які ў гэты час знаходзіцца, як і раней, у доме бацькоў нявесты. Заканамерна, што з ранішняй службы нявеста вяртаецца дадому, пасля шлюбу маладыя таксама вяртаюцца да аб'екта В, дзе ўтрымліваецца сакральны цэнтр. Малады яшчэ раз наведвае ўласнае жыллё, і ў гэтым эпізодзе мы яшчэ раз сутыкаемся з адлюстраваннем падзей у пунктах А і В – у абодвух месцах госці за накрытымі сталамі адзначаюць вяселле. З уласнага жыцця малады зноў павінен ехаць да сакральнага цэнтру (В), каб забраць адтуль не толькі сваю нарочную, але і перамясціць сакральны цэнтр да ўласнага двара (А).

Адбываецца гэта перасоўванне разам з маладой, якая са шлюбным поездам і чорнай курыцай, з'яўляецца ў хаце будучага мужа; з'яўляецца ўпершыню ў жыцці, пераходзіць праз падпаленую салому, абліванне вадой і прыводзіць курыцу пад печ. Пасля гэтага можна канстатаваць, што цэнтр сакралізацыі атрымаў новае месца знаходжання – пункт А.

У панядзелак, пасля абраду “перейма”, госці збіраюцца ў доме мужа, адбываецца дарэнне грошай маладым і надзяленне дарыльшчыкаў кавалкамі каравая. Пасля гэтага сакральныя дзеянні згортваюцца, цэнтр сакралізацыі А спыняе абароты і самаліквідуецца для таго, каб яшчэ раз адродзіцца ў пункце В ў наступны дзень, дзе з'яўляюцца госці, маладыя і ўсе сваякі для правядзення апошняга абраду паслявясельнага цыкла – “перезвы”. Адродзіцца толькі для таго, каб пасля гэтага апошняга абраду канчаткова самаліквідавацца на карысць штодзённай рэчаіснасці.

Падворак дзяўчыны (В) з'яўляецца сакральным цэнтрам, пачынаючы з абраду сватання, на працягу дзясці абрадаў і перамяшчаецца ў памяшканне маладога (А) разам з пераездам маладой з пасагам і чорнай курыцай. З гэтага часу і да абраду “перезва” цэнтр сакралізацыі знаходзіцца ў доме і гаспадарцы маладога чалавека; і толькі апошні абрад зноў перамяшчае цэнтр у ранейшае месца, але цэнтр сакралізацыі ў гэты час ужо прыкметна згортваецца і дзеянне рыхтуе выхад з абраду.

У пачатку абрадавага цыкла сакральныя дзеянні зараджаюцца ў пункце А і пераходзяць у пункт В, дзе ствараецца цэнтр сакралізацыі; у канцы цыклу – з сакральнага цэнтру А абрадавае дзеянне перамяшчаюцца ў пункт В, дзе і згортваецца канчаткова.

Заклучэнне. Такім чынам, прырода сакралізацыі падчас яе распаўсюджвання і згортвання заключаецца ў абавязковай змене хранатопа. Калі ж браць пад увагу ўвесь вялікі абрадавы цыкл, то можна адзначыць, што ў двары хлопца (А) пачынаецца разгортванне сакральных дзеянняў падчас сямейнага савета на конт будучай жонкі і, асабліва, паходзе прадстаўніка жаніха да бацькоў дзяўчыны (і гэта, нягледзячы на тое, што кульмінацыйны эпізод адбываецца ў пункце В). Паўтарэнне падобных дзеянняў можна назіраць у абрадзе сватання: хлопец запускае механізм сакралізацыі тым, што да дзеяння прыцягвае аднавяскоўцаў, якіх просіць засватаць яму дзяўчыну, уручае ім хлеб і кіёчкі; і сваты ідуць у дом бацькоў дзяўчыны. Кульмінацыйны эпізод з правядзеннем традыцыйнага рытуалу сватаўства адбываецца ў дзяўчыны, але момант раскрыткі сакральных дзеянняў, запуск яго механізму ажыццяўляецца ў цэнтры А.

З пазначанага вынікае, што хранатоп правядзення кожнага наступнага абраду залежыць ад месца знаходжання папярэдняга сакральнага цэнтру, калі ён зарадзіўся ў адным месцы (напрыклад – А), то скончыцца і самаліквідавацца мае ўжо ў іншым (напрыклад – В).

ЛІТАРАТУРА

1. Леви-Строс, К. Структурная антропология / К. Леви-Строс. – М. : Главная редакция восточной литературы, 1985. – 536 с.
2. Кухаренко, О. О. Дослідження національної обрядовості за допомогою структури весільнага цыклу / О. О. Кухаренко // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. – 2016. – Вип. 23. – С. 82–87.
3. Кухаренко, О. О. Критерії поділу структури весільних обрядів / О. О. Кухаренко // Парадигма пізнання: гуманітарні питання. – 2016. – № 8. – С. 36–49.
4. Кухаренко, О. О. Побудова структури української весільної обрядовості / О. О. Кухаренко // Парадигма пізнання: гуманітарні питання. – 2016. – № 7. – С. 5–18.
5. Ухтомский А. А. Доминанта / А. А. Ухтомский. – СПб. : Питер, 2002. – 448 с.
6. Байбури́н, А. К. Ритуал в традиционной культуре: структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А. К. Байбури́н. – СПб : Наука, 1993. – 238 с.
7. Труды Этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край, снаряженной Русским географическим обществом : Юго-зап. Отдел : Материалы и исслед., собр. Д. чл. П.П. Чубинским. Т. 4: Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны / Изд. Под наблюд. Д. чл. Н.И. Костомарова. – Тип. В. Киршбаума. – № 3, 1877. – [2], XXX. – 715 с.

Пастуніў 17.04.2019

CHRONOTOPE AS AN INDICATOR OF SACRALIZATION LIMITS FOR STRUCTURAL RESEARCHES OF UKRAINIAN WEDDING RITES

O. KUKHARENKO, A. KUKHARENKO

Propagation and curtailment of ritual sacralization are connected with the change of time and spatial frames, which involves the geographical displacement of ceremonial actions and participants of ceremonies in clearly defined days or parts of the day. In the wedding cycle, from the rite to the rite, deployment of sacralization takes place with the involvement of more and more territories and the increase in the number of participants. Together with her the sacral center moves and the last stage of transformation of the main characters into a man and a woman takes place. Also in the end, before quitting the rite, the frames of sacralization are folded to the sacral center and later they are eliminated.

Keywords: family rites; Ukrainian wedding; structural and functional method; sacralization; chronotope.